
РЕЦЕНЗИИ / REVIEWS:

ЛИТЕРАТУРАТА – ДОБРАТА МАЙКА НА КИНОТО

LITERATURE – THE GOOD MOTHER OF CINEMA

Владимир Донеv. *Българската литературна класика във филмовото изкуство*.
В. Търново. 2025. Изд. ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. 424 с.

Има теми в изкуството и науката, които изискват посветеност, тъй като те не ангажират само мисълта, а променят гледните точки към живота. Такава тема за Владимир Донеv е синтезът между литературата и киното. И тъй като става въпрос за българската литературна класика, то киното се възприема от изследвача като талантлив читател, който възкресява изреченията в образи. Деликатността при осъществяването на подобно проучване се поражда от необходимостта да се изгради и ползва специфичен език, който е не само терминологичен и философски, но и с висока степен на комуникативност, тъй като анализ и внушение изпълняват една и съща функция. От друга страна, творбите на литературата и на киното се създават в различни периоди, понякога значително отдалечени във времето, при смяна на естетическите нагласи, а бих казал и на идеологическите, което поражда необходимостта от въвеждане на контекст. С всичко това Вл. Донеv се е справил чудесно. Обстоятелствеността в първата част „Теоретични и методологически основи“, която често натоварва научното изследване, в случая се оказва много благодатна, тъй като читателят не се чувства като риба на сухо, когато влиза в същностната материя на изследването. Оказва се, че лекотата, с която използваме понятия като екранизация, адаптация, драматизация, ни заблуждава за противоречивия път, по който те се утвърждават като естетика на възможното съгласуване между изкуствата, които могат да се обичат, но не се дават лесно едно на друго.

По своята същност и изследователска методология книгата е явление в българското литературознание и в съвременната филмова теория. С оглед на задачите, които си поставя авторът, в изследването се открояват три части: **теоретична**, в която са проучени и използвани тези и мнения на видни учени, и то не само за да се открие инструментариума на проучването, но да се осмисли и динамиката на семиотичния поглед към теорията на адаптацията и превода, наративния, тематичния и филмовия (текстови) анализ; **системно-аналитична част**, която откроява екранизацията (киноилустрация, киноинсценировка) на литературни текстове от Иван Вазов, Алеко Константинов, Захари Стоянов, Елин Пелин, Йордан Йовков, Емилиян Станев, Димитър Димов, Димитър Талев, Йордан Радичков, Ивайло Петров; **психолого-аналитична част**, в която се осмислят образи на български писатели във филмовото изкуство чрез интермедиялни ракурси. Ясен е оригиналният характер на изследването и подходите към филмовото изкуство впечатляват

с находчивостта, с необичайните гледни точки, които се възприемат до степен на изненада от продуктивността на творческите решения.

Във втората част на изследването много задълбочено е осмислена поетиката на екранизацията чрез използване на модел, който се конструира чрез жанровете на портрета, анализа и фрагмента. Много пълноценно е съотнасянето на екранизацията към драматизацията на епически творби, тъй като те отразяват смяната на вижданията за театъра и киното. Драматизациите на Иван Вазов са непригодни за съвременния театър, а автори като Емилиян Станев не успяват да преобразят повестта в сценарий. Авторът проявява особено предпочитание към филмите от 50-те години на XX век, защото в тях може би се изграждат пълноценни образи отвъд идеологическия шаблон. Находчивостта на режисьорите обаче прави тоталитарната власт по-подозрителна и в най-малките жестове управляващите виждат заплаха за установения строй. Такъв е случаят с вдигането на магарето от героите във филма „Привързаният балон“, уподобено на първия държавник. И това струва 22 години мълчание за филма.

Съществената трудност при анализа на филмите, особено от 50-те години на XX век, е открояването на тяхната значимост отвъд идеологическите постановки на времето. Особено деликатно е, когато се конструира историчността във филмите, тъй като тя трябва да се съобрази с литературния текст или да го доразвие. От една страна, В. Донев е намерил неутрален подход – да не съди, а да разбира, от друга страна, чрез съотнасяния – както е направил с двете адаптации на романа „Под игото“ (1952 и 1987), откроява, че по-късната адаптация се влияе от първата. Това проникновение при анализа на филмите е помогнало на В. Донев да види онези промени, които стават знакови за времето, например постигане образите на турците не в еднозначността на омразата. Самият актьор Джоко Росич насища образа, прави го по-плътен, а за Золтан Гера (в ролята на Хюсни бей) Вл. Донев отбелязва, че става „припокриване на външното излъчване и житейския опит на личността на актьора с мъдростта на източния човек, който познава характеристиките на своите събеседници и психологията на обкръжението си“ (с. 198). Отбелязвам тези моменти, тъй като те са важни за постигане на историчност, която е в мярата на духа.

Скоро не съм чел литературоведско изследване с толкова функционален текстологичен и историко-реален коментар, на основата на който се правят ценни изводи. Чрез коментара се открива смисълът на детайла, а при екранизацията той има ключова роля. Особено активно Вл. Донев го използва при интерпретацията на филмите, които са екранизация на творбите на Елин Пелин, тъй като в един филм сценаристът включва няколко разказа, както е в „Земя“. Така стават възможни препратките и към изобразителното изкуство. Подобно своеобразно четене на филмите е проследено и при Йордан Йовков. Тази гъвкавост на Вл. Донев при използване на изследователските методи го прави винаги адекватен на анализирания творби и го предпазва от тенденциозност.

Владимир Донев умее да постига критически и рецептивен синтез и то така, че същността на филма да се означаи и като история на създаването и възприемането му. Този подход прави многопосочно изследването му, което е принос във филмознанието и същевременно може да бъде ползвано в обучението по литература, особено в горния курс, където вече се разчита на синтеза между изкуствата. Дори отделните глави в трета част на изследването, посветени на филми, свързани с Христо Ботев, Пейо Яворов, Христо Смирненски и Петя Дубарова, са систематизирани така, че могат да се ползват като методически единици в обучението по литература. Чрез ползването на изследването в обучението в средното училище ще се избегнат някои слабости, които бяха допуснати при първоначалното въвеждане на киното в училище през 80-те години на 20. век. То беше осъществявано само като гледане, а не като подпомагане на възприятията, за да се осъзнаят от децата специфичните средства на киноизкуството. Владимир Донев дава такъв инструментариум, който се свежда не само до терминологичност, но и до умения да се вниква в същността на филма. Оказва се, че адаптацията на художествения текст ни дарява с по-голяма свобода при неговата интерпретация. Удивителен пример за това е съотнасянето на разказа и на филма „Серафим“.

Научната стойност на изследването пряко кореспондира с практическите възможности за неговото използване, тъй като по широтата на биографичната си страна той е модерен справочник, според оригиналността на филмовите интерпретации активира интереса ни към българското филмово изкуство, а според уменията да се систематизира, ни насочва към търсене на нови възможности да се изучава кино чрез интердисциплинарни подходи в средното училище.

Радослав Радев*

* **Радослав Радев** – Емеритус професор на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. rado_slav@abv.bg.